

ispisani svet

laslo geber

ZA PESMU I ZA PESNIKA

jer ne govorim zalud
opominju me da
šta hoću dobro smo
nije to važno
što pokreće pesmu
no što dolazi potom
niz kićmu mi jeza struji
pribiram reči
za pesmu i za pesnika

ISPISANI SVET

napolju susnežica pada
slušam pun šum
gradske kanalizacije
katkada ponovim
poneku reč
ne razumem
ispisani svet

PUSTI NJIH POD SVOJU SASUŠENU SENKU

mesecima sam te posmatrao
sada se sećam u pokretnom filmu treba se kretati
u pesmi čutati
ako se mali plavi pauci spuštaju
na tebe pusti
njih pod svoju sasušenu senku

GLASNIK, OSUĐENIK NA SMRT

Mogao bih biti glasnik, osudenik na smrt,
sa svojim mrkim prstima. Poredak noći.
Septembar, zima...

A što mine u vremenu —
što evo sedim —
nije više a ni drugo
do večernji smiraj drveća.

Moja pažnja —
odlomljeno parčenje sa imenovanim
stvari — kao kamen pada.

Napolju magla i studen.
Padaju kapi vode i požuteli listovi.

kući će se vratiti i ja

ištvana ladanj

1.
sve sam tek pripremiti hteo
potpalu ogrev
i ne zapaliti vatru
da se ne brinem o njoj
mirno da večeram
zbrzao sam
već odavno mučno gori
a ja trčkaram
između vatre i večere

2.
dobro je posle raspuzane gomile
književnosti filozofije jezičke akrobarike
u neizvesnom prostoru i vremenu
tanjire šerpe moje mrko lonč
prati
po prljavoj vodi vidim
čistoću sudova
što se mene tiče čisti su
učinio sam svoje
dobar je trenutni privid reda
dobro je ovako

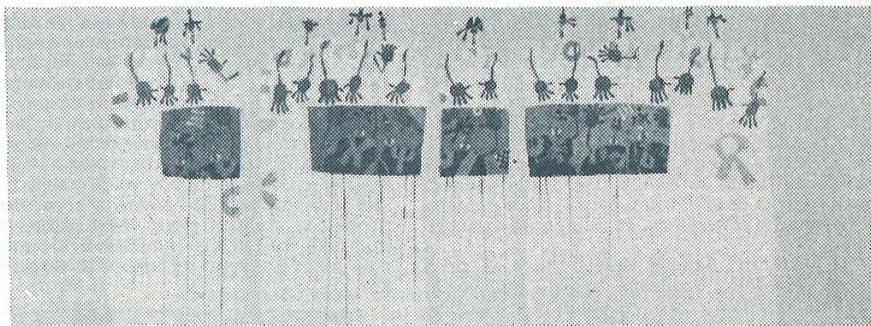
više neću ložiti u hladnu — golemu peć
na prolećnom prozoru slušam odvažno
— sramnu pesmu nemih

bačka

silvester varga

kuhinjski nož, po običaju, nemo,
bez treperenja zabija se u vrata:
podrhtava razreden vazduh oko oštice
— inače i ovoj idiličnoj slici čući
pobačeni septembarski ular pešača! —
izgleda poput otrcane cokule
čika-modričina, koja je preživela dva
rata i večito, bez inventarišanja upada
iz današnje bačke u sutrašnjicu, ovde
nema boja da izraze suštinu,
šapućući kroz cev pištolja
pogleduje vinsent van gog,
i ne prolaze lokalni vozovi,
na grobovima veštačke bulke,
na krovovima kuća salonit,
po seoskoj astronomiji posle sedamnaest
jutara novo jutro sledi,
ravnodušna je ovo gombrovičevska zabit:
gde se samo piće,
al' se ne govori,
gde diletački laju psi,
i propada duša;

ovde se samo ugušiti može,
ili
rascopati arkada,
promaje nema,
gde god pometeš lončić, onde će i ostati
na stolu nedeljni ručak:
pileća supa i pilav,
uveče rakiju tutnu pred tebe,
ali ne u porcelanskom bokalcetu
na cvetiće, a zimi, zimi
iznad sela ispunjenih graktanjem vrana
vijuga dim poput ljskui krompira,
a u čošku šport stenje —
ali pre nego što
jeftina melanolija prodre u pesmu,
ili je
opaše lokalni kolorit,
pre nego što iskrse
optužba za odlaganje smisla,
znaš li,
i sažaljenje je ovde ponizanje
S madarskog: Sava Babić

ispisani svet

eva toldi

Od ovih pesnika najmladi je rođen 1968, a najstariji pak, 1959. godine. Na osnovu broja godina s pravom ih možemo smatrati pesnicima koji sada počinju, istovremeno i pouzdanim očekujemo da u njihovim pesmama s lačicom otkrijemo i jednoznačne "oznake" pri-padnosti istoj generaciji. Pogotovo zbog toga što se u njihovim pesmama mogu naći zajedničke crte. Pre svega, srođni su u pogledu osećanja života, koje je posredovano njihovim pismom i opevanom atmosferom. Ove pesme obuhvata jedna vrsta otudenosti bića; nju variraju od strasnog doživljavanja osećanja odbaćenosti do racionalne konstatacije sukobljenosti sa svetom. Nisu to trenuci sreće, nego patnje, trenuci koji katkada, neoslobodeni samosazaljive poze svetskog bola, izazivaju nemogućnost duševne harmonije, ili ih iskupljuje drugotnost koja upravo izvire iz pesničke uloge. Oni objavljaju svoje pokušaje, ispunjene nedoumicanima, tražeći svoje mesto bez obećanja da će ga i naći.

Nema sumnje da su iskustva ovih pesnika, njihovi pogledi na svet, psihološko-duhovni horizont, na isti način organičeni. I doživljaji su im slični: detinjstvo, ljubav, svest o ulozi pesnika, nostalgija za seoskom sredinom ili za prirodom. Međutim, sve su to implikacije njihovog životnog doba. Razume se, za njihov poe-tski svet bi se moglo iskazati manje ili više podudarnosti: Janos Bata i Peter Božik oglašavaju se individualnim glasom; za Ištvana Be-sedešu, Ištvanu Ladanjiju i Tibora Tomana pesma je više intelektualna igra; Laslo Geber, Gabor Tot i Silvester Varga, pak, zahvatajući većinom tradicionalnim poetskim sredstvima, tru-

de se da »samo« oni sami stignu do što potpuno izraza. Ova vrsta potrage za identitetom, međutim, svakako je iskonstruisana: ja-lirika se na drugi način ostvaruje, intelektualna igra s drugog stanovišta i namere, samoizražavanje se postiže s različitim sadržinom svesti i stvarnosti koje se ugraduju u pesmu, da se i ne pominje kako je rezultat pesme očito različit kod svakoga od njih. Čak i najopštije karakteristike pesme, kao što je pomenuto otudenje bića, ne nastaju u njihovoj lirici s istovetnim intenzitetom.

Pesničko držanje, metod pisanja, ideal poezije mogu se okarakterisati više na osnovu razlike nego sličnosti. Među njima ima onih za koje je ozbiljna svaka iskazačna reč, poneki, pak, uzimaju za jedno od suštinskih pitanja svojih pesama upravo sumnju u ozbiljnost pesničke uloge, ili se baš ironično odnose prema stvaralaštvu. Ideal poezije može im biti poeta koji eksperimentalise u labaratoriji; drugi vide pesniku kao svakodnevnu proroku, ili kao instinktivnog genija odbačenog i potisnutog na marginu društva. Čak im ni uzori nisu istovetni. Na suveren način stvaraju za sebe književnu tradiciju: dijalog započinju s Dežemom Tandorijem, Milanom Fištom, Janošem Pilinskijem — istina, ovaj dijalog je često samo individualan — ali poneki stih priziva Atilu Jožefu ili Vojnu.

O njima bi usiljeno bilo govoriti kao o generaciji, mnogo je prihvatljivija oznaka ispisknika. I ne samo zato što su mlađi i još nije bilo vremena da se stopi u generaciju, nego i zbog toga što im to nije bila namera, oni sami se ponajviše odupiru ovakvom grupisanju duha, ili

razvrstavanju u fijoke. I to ne zbog toga što im ne bi bila potrebna toplina stada ili njegova zaštita, ili što bi se plašili upoređenja koja po-laze od slične osnove, nego zato što svi oni upravo svoju posebnost smatraju važnom, kako bi sami mogli ići svojim posebnim putevima, nikome ne nalikujući, a ponajmanje, pak — mislim da je to jasno samo po sebi — jedan drugome. Razume se, za sve njih je problematično postojanje, u konfliktu sa svetom — kad ne bi tako bilo, sigurno ne bi pisali pesme — međutim, niko od njih — s jednim izuzetkom, Peter Božik — nije u ratu sa svetom. Prošlo je vreme živopisnog zveketa mačeva. Ne vodi se rat protiv prethodne generacije, i ako obratimo pažnju na izmenjeno shvatanje u odnosu na prethodnike, oni to više žeče da izraze drugotnošću svojih pesama, a ni za izraz svoga nezadovoljstva svetom ne ispaljuju rakete pobune, nego samo registriraju svoju situaciju postojanja. Ne možemo se upuštati u objašnjenje zašto se ova generacija nije preobrazila u grupu; jedno je, međutim, sigurno: njihovo ponasanje nije otudeno od života. Samo ne prihvataju sve karakterističniju partikularizaciju života u svim oblastima, pojavu izolacije u svakodnevnim društvenim odnosima, zatvorenost, položaj individue koja se okreće sebi i u sebi traži oslonac.

Ovdje su zastupljeni oni mlađi pesnici koji još nisu izašli pred čitalačku publiku sa samostalnim zbirkama i koji su, evo, već pokušali da ostvare individualni pesnički jezik. Ne treba se iznenaditi što pojedini od njih dosledno sprovođe ogovarači ton, a drugi, pak, izazivaju pažnju svojom heterogenošću. Izbor nije imao za cilj da prikaže, kao jedinstven, pesnički svet koji je još u nastajanju; više je bio usmeren da, gde god je moguće, donese upravo raznovrsnost pokušaja, predočavajući ne samo sadašnje previranje, nego time ukazujući na eventualan smer daljih koraka, sluteći i dalje mogućnosti razvoja da medu tim pruži i sliku pokušaja najmladih stvaralača, raznoličnost »generacije«.

U pesmama Janaša Bate ocrтava se pred nama određeno shvatanje života i poezije. On zahvata »istinski život«, za njega je svaka pesma po jedno umiranje. On se bičuje slično srednjovekovnim kaluderima, pesme su mu nizovi samopovreda, psalmičnih samoispovesti i molbi. U pesmama se vidi šta misli o ulozi pesnika: stihotvorac poput osetljive mreže hvata znakove sveta, otprilike prepusta sebe impulsima sveta, predaje sebe svetu. »I evo me osamljena«, »bojim se« — piše, samo registruje svoje egzistencijalno stanje, ne buni se, samo podnosi svet, i žudi razrešenju: »daj da katkad umem i da zaplačem«. Iz njegovog pesničkog držanja sledi da ga najviše zanimaju krupna, presudna pitanja čovekovog života: smrt, ljubav, siromaštvo, osamljenost, smisao života. Čak i u ljubavnim pesmama ne očituje se radost bez oblaka, nego grčevito traganje za harmonijom, nostalgija za ostvarenosću. Samoispođavanje ga prisiljava da zahvati dubinske slojeve svoje ličnosti, programatski prihvata unošenje osećanja u pesmu; hoće da dokaže njihovo pravo na život u pesmi. Zbog toga ni krupna pitanja ne projektuje na egzistencijalnu ravan, nego uvišenost svojih tekstova ostvaruje korišćenjem osećanja, ne uzmičući ni optužbe za osećajnost.

Srednjovekovni uzor ponašanja nije stran ni Ištvanu Besedešu, samo što je on našao svoje nadahnuto izvorište u srednjovekovnoj svetovnoj lirici. Kod njega igranje uloge ne služi za eruptivno izražavanje njegovih osećanja, nego upravo obrnuto: ima ulogu vela. U ciklusu Talijansko putovanje princa Džema primetna forma govora, oglašavanje jednog fiktivnog, srednjovekovnog pesničkog subjekta, nije sredstvo za olakšavanje otvaranja, nego je — zajedno s pesničkom oblikom koji lici na albizijski — više stilizovana. U ovim pesmama, međutim, srednjovekovnu formu i stav pre-kvalifikuje udaljavanje od predmeta, kao trećeg stadijuma, izgradivanjem jedne vrste mutnog jezika, da bi se kao »Hristov pajac« moglo reći: »preosetljiv sam na svet«, ili da bi došla do izražaja njegova »uvredenost«. Na istom mestu čitamo: »Sta me se tiču (užasne dojke), i dok bih pokupila svoje haljine! uhvatio bi mi i ruke«. Ove pesme osobene ritualnosti i

sceničnosti — kao rezultat držanja na udaljenosti: stidljivo — omogućuju iznošenje na površinu erotičnih sadržaja.

Citajući i druge pesme, primećujemo njegovo svesno vrednovanje pesničke tradicije. Treba zapaziti, u prvom redu, njegovu osetljivost za formu, tehniku rimovanja i kvantitativnu tendenciju stihova. U opisnim pesmama ostvara orkestraciju prirode, od elemenata plastičnih predela bogate niske metafora. Ištvan Besedeš je oblikovao svoj individualni jezik pesme. Pokreće prostrane slojeve jezika, u njegovom spektru su dijalektske reci, narodski i arhaični izrazi i elementi žargona a, uz to, stvara i neologizme. Skala njegovih kreacija reči prostire se od igri reči, od spontanih do-setki, do razgradivanja reči i zaprepašćujućeg sparivanja njihovih elemenata, ili dopunjavanja složenih značenja, višezačnih izraza. Svojim pesmama Ištvan Besedeš ne samo da je u stanju da dočara autentične sadržaje stvarnosti, nego za njihov izraz ostvaruje i individualni, relevantni jezički medijum.

Pesnički ideal Petera Božika nije tihov povučeni poeta. Neprekidno je u zavadi sa svetom, jer nije u stanju da ga promeni — pesnik »jede, spava, grli i prazni se« — bar sruči na njega svoje kletve: »Grditi ovaj pokvareni, kurviniski, [otudeni, eksploratorski] i lažni [pesnički] svet.« »Život je savijen od loših duvana«, »ruševina gomile činjenica«. Medutim, u pesmama Petera Božika nije samo svet loš; takav je i sâm pesnik. U Pesmi majci piše: »Trebalu bi da me grdiš majko! većito ko rast cena [naročito ujutro] kad me vidis da upadam kroz kapiju.« Pesnik je neuračunljivi boem, koji poručuje: »pit rakiju pre ručka«, »beskraina i večno puna časa mukle« se ispija i postaje se opijen — izraz letargičnog osećanja života; pesnik koji je vezan za zemlju često gradi pesmu od nemerno neuglačanih izraza. Medu svojim savremenicima Peter Božik je najosobeniji po stavu koji se vidi u pesmama. Iza boemske poze, međutim, probija se stegnut ritam, pesnički jezik snažnog toka, koji je zaprepašćujući, a često ostvara nizove sasvim egzaltiranih pesničkih slika.

Jasminka Kalčić, slika

Svaka pesma Lasla Gebera je po jedno čuđenje o svetu. Pesme su mu statične, izgrađene od slika uspomena, od mrvica prizora; on oživjava atmosferu, slutnje, egzistencijalna osećanja. U poetskom jeziku nema ništa senzacionalno, mirno se kotrlja, »kao večernji smiraj drveća«. Trudi se da izazove delovanje ne napadno probirljivim, nego svakodnevnim izrazima, kombinovanjem i razmeštanjem reči, uređenošću tekstova. A, nasuprot tome, njegove pesme nisu svakodnevne. U kontekstu pesme i najneukrašeniji izrazi ispunjavaju se viškom, postaju pogodni za izazivanje arhetipskih predstava. Laslo Geber pokušava da razume svet, da ga doživi, da izrazi svoje osećanje egzistencije. Mistični, tajanstveni svet, međutim, ne dopušta da se u njega lako prodre, da se zade u njegove dubine. Zbog toga pesnik zaključuje: »Ne razumem ispisani svet. Tokom osvajanja, imenovanja sveta, Laslo Geber maksimalno koristi da reč u pesmi iskaže više od sebe, da i posredstvom ogoljenosti pesma može postati poetski uvišena i da nosi u sebi mogućnost ostvarivanja jedne vrste egzistencijalne poezije.«

Pesme Ištvana Ladanjija ponajpre karakterišu poletnost. Takve su mu i ključne reči: brzi-

na, trka. Za njega je pesnik Gutenbergov pas koji, poput sluge, trčkara, užurbano grabi i biva samoven u vrtlogu sveta. Pisanju poezije pristupa intelektualno, pesme najradije naziva eksperimentima, vežbama i studijama. Od savremenika se ponajviše razlikuje time što se, iako mu je odnos prema poeziji većinom ironičan, i oduševljava, otkriva veličanstvenost trenutka, i možda je on jedini koji zna i da se radije, ne samo u pesmi, nego i pesmi. U pesmi Studije ne samo da ga očarava prizor lepote duge, nego i čar pisanja pesme. Do samozabava rava iskušava, slaže reči jedne uz druge, gotovo s radošću deteta lopta se sa slovima i glasovima. Iako je svestan relativnosti pojava, neprekidno teži izmirenju suprotnosti, paradoksalnosti, i daje izraza svojoj skepsi, krajnji jek njegovih pesama ipak je ono što čitamo u pesmi Trka, gde pesnik polazi u osvajanje bezgraničnih mogućnosti, pokušava da zauzme beskrajni životni prostor, u stanju je i da leti: »sveti noć / možemo trčati«. I ovo uzbudjenje nije vidljivo samo na sadržinskom nivou njegovih pesama, pokretljivost se preobražava u najvažnijem postupak gradnje pesme.

»Ništa se ne gogada! / «Divno! — čitamo transmisiju čuđenja u jednoj pesmi Tibora Tomača, a ta dva stiha ponajviše izražavaju njegov odnos prema svetu: pristup okolini iz ugla groteske, njenim stilskim sredstvima do pesme. U njegovim pesmama se nižu neobične, čudne slike, čiji je cilj sasvim izvesno zaprepašćenje. Povezuje sadržaje koji su međusobno udaljeni, često bljesnu nadrealistička slika i neočekivani obrt, pesmu gradi sledeći osobenu logiku, dok unošenjem otrcanih pesničkih slika i uobičajenih izraza — kao svesno primenjen postupak — smesta izaziva u nama odvratnost prema njima, pa tako i odbijanje. Njegove pesme, kao i maločas navedenu izjavu nalik na ars-poetiku, možemo razumeti samo uz poštovanje osobenosti njegovog poetskog sveta. U apsurdnom, nerazumljivom svetu, postavljenom naglavke, nužna je takva i pesma: dirljivo je fragmentarna i nelogična, i nemino novno će ponajviše nerazumno gest istovremeno biti i najsavršeniji, najdivinji.

Gabor Tot opisuje situacije. Pesnik je smirenog tona. Većina njegovih pesama sadrži neku vrstu epskog jezgara. Pesma Samo nos, na primer, »hiljadugodišnje primicanje (prema unutrašnjoj sobi«, približavanje je smrti i njenom prizoru. Gabor Tot polazi od prizora i u pesmama u kojima operiše s prirodnim elementima, a na karakterističan način čak i u profanu delatnost branja višanja i žetu projekuje sudbonosne ljudske sudsbine: plodovi višanja ga »vrišteći polivaju« i u lice »prskaju krv«, dok vršalice masakriraju »obrijanu zemlju«. Dakle, videne pojave zaodeva univerzalnim značenjem. Vibrirajući između stvarnih i apstraktivnih nivoa nastaje sistem slika njegovih pesama koje još verodostojnijim čine individualne slikovite reči i precizne metafore.

Od svih mlađih pesnika Silvester Varga se ponajviše bavi pitanjem ovde i sada; on reaguje najposrednije na vremensku dimenziju bića, na vezanost za sredinu; osetljivo vrši dijagnoze. Posle nabranjanja predrasuda vezanih za predeo, u pesmi pod naslovom Bačka, izražava svoju individualnu povezanost, uspešno prikazujući i amalgamišući lično osećanje života i medijum Bačke. I sadašnjicu isto tako vide u uzajamnoj vezi sa prošlošću. Prolaznost vremena ne ispunjava ga samo rezignacijom i gorčinom, nego ga podstiče na neprekidno osvrtanje, prisiljava ga na rekonstrukciju doživljaja iz detinjstva i sveta dečaštva. U njegovim pesmama deluju svedočanstvo konačnog gubitka harmonije, a na površinu se probija elementarna nostalgija. Sve to uglavnom indukuje pesme dugog daha, epskog toka, i iznova iskušava večiti obračun, rekapitulaciju svoga života u svom sopstvenom poetskom izrazu.

O prikazanim pesmama mlađih pesnika, naravno, ne može se izreći još konačan sud. Cilj našeg napisa i nije bio vrednovanje; jedino želi da bude uputstvo za čitanje pesama i to izdvajanjem pojedinih karakterističnih ozнакa pesme. A koji su to tekstovi koji mogu da izazovu rezoniranje, koji duboko prodirući izražavaju adekvatne ljudske sadržaje, sud o tome donosi čitalac. A to će potvrditi pesme i zbirke koje će ovi pesnici tek napisati.